

УДК 316.48:159.923-053.6

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.26>

Тетяна ХАРЬКІВСЬКА

аспірантка факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0001-7992-3729

Бібліографічний опис статті: Харьківська, Т. (2023) Деструктивні конфлікти, як актуальна проблема сучасної учнівської молоді. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 179–183, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.26>

ДЕСТРУКТИВНІ КОНФЛІКТИ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

На сьогоднішній день, соціальні зміни, які відбуваються всередині країни, пов'язані з повномасштабним вторгненням російських військ на територію України, обумовлюють поширення та збільшення конфліктних ситуацій в суспільстві. Захисту та підтримки потребує чи не кожен громадянин та громадянка України, але однією з найуразливіших категорій залишаються діти, а саме учнівська молодь, яка є здобувачами середньої та професійно-технічної освіти. Надзвичайно актуальною постає проблема деструктивних конфліктів з якими стикається учнівська молодь під час освітнього процесу.

Соціально-економічна нестабільність, підвищення тривожності, постійний стрес та напруга, ведуть до дестабілізації та розвитку особистості та впливає на збільшення особистісних та міжособистісних конфліктів серед учнівської молоді.

У статті актуалізовано сучасні проблеми учнівської молоді, які призводять до поширення явища деструктивних конфліктів в закладах освіти, розглянуто поняття конфлікту, особливості деструктивного та конструктивного конфліктів визначено типові ознаки конфліктної поведінки та їх чинники. Охарактеризовано ефективні методи роботи, спрямовані на профілактику деструктивних конфліктів серед учнівської молоді.

Авторка статті дійшла висновку, що наразі є необхідність до впровадження профілактичних програм в заклади середньої та професійно-технічної освіти; формування знань, вмінь та навичок сучасної учнівської молоді до налагодження взаємодії, безконфліктного спілкування та вирішення конфліктів конструктивно. Вирішення означених проблем, актуалізує питання профілактики деструктивних конфліктів серед учнівської молоді та впровадження програм профілактики конфліктної поведінки.

Ключові слова: деструктивні конфлікти, конфлікти, учнівська молодь, деструктивна поведінка, профілактика.

Tatiana KHARKIVSKA

Postgraduate Student at the Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Boris Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Blvd., Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0001-7992-3729

To cite this article: Kharkivska, T. (2023). Destructyvnii konfliktky, yak aktualna problema suchasnoi uchnivskoi molodi [Destructive conflicts as an actual problem of modern school youth]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 179–183, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.26>

DESTRUCTIVE CONFLICTS AS A CURRENT PROBLEM OF MODERN STUDENT YOUTH

To date, the social changes taking place inside the country, associated with the full-scale invasion of russian troops on the territory of Ukraine, cause the spread and increase of conflict situations in society. Almost every citizen of Ukraine needs protection and support, but one of the most vulnerable categories remains children, namely school youth who are students of secondary and vocational education. The problem of destructive conflicts that students face during the educational process is extremely relevant.

Socio-economic instability, increased anxiety, constant stress and tension lead to the destabilization and development of personality and influence the increase of personal and interpersonal conflicts among school youth.

The article updates the current problems of student youth, which lead to the spread of the phenomenon of destructive conflicts in educational institutions, considers the concept of conflict, features of destructive and constructive conflicts, defines typical signs of conflict behavior and their factors. Effective work methods aimed at preventing destructive conflicts among schoolchildren are characterized.

The author of the article came to the conclusion that currently there is a need to implement preventive programs in secondary and vocational education institutions; formation of knowledge, abilities and skills of modern students to establish interaction, conflict-free communication and resolve conflicts constructively. The solution of the mentioned problems actualizes the issue of prevention of destructive conflicts among school youth and implementation of conflict behavior prevention programs.

Key words: *destructive conflicts, conflicts, student youth, adolescence, destructive behavior, prevention.*

Актуальність проблеми. На сьогоднішній день війна в країні є психотравмуючим фактором, що суттєво впливає на соціалізацію та розвиток учнівської молоді. Руйнування інфраструктури, через яке сім'ї з дітьми змушені були покинути свої домівки та шукати прихистку в інших регіонах та за кордоном, збільшення випадків гендерно зумовленого насильства в тому числі, домашнього насильства, жорстокого поводження з дітьми тощо значно впливає на психіку та поведінку суспільства, а особливо – дітей та молоді. Вищезначене є фактором розвитку негативної та деструктивної поведінки серед учнівської молоді, та, як наслідок, утворення численних конфліктних ситуацій.

У повсякденному житті учнівська молодь стикається з різними типами конфліктів, оскільки соціально-економічна нестабільність, підвищення тривожності, діджиталізація, перехід на дистанційне навчання ведуть до дестабілізації особистості, порушенням соціальних зв'язків, через що відбувається відчутне збільшення особистісних та міжособистісних конфліктів.

Труднощі, з якими стикається сучасна учнівська молодь в контексті потрапляння в конфліктні ситуації, є вкрай актуальними. Аналізуючи потреби та проблеми, з якими стикається сучасна учнівська молодь, відчувається потреба в залученні їх до прийняття рішень, вирішення конфліктів мирним та конструктивним шляхом, задля побудови якісного, безпечного освітнього та громадського середовища та мінімізації деструктивних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчив, що останніми роками явище деструктивних конфліктів серед учнівської молоді розглядалося широким колом науковців.

Зокрема, вивчалися сутність, види та прояви конфліктів (Г. Ложкін та Н. Пов'якель, 2007; Т. Лепейко, О. Миронова, 2019), деструктивний характер конфліктів (Н. Пов'якель, Н. Макаруч, 2006), особливості деструктивної конфліктності у підлітковому віці (О. Чала, 2009).

Станом на 2022 рік, відповідно до дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» 22% молодих людей, вказують на погіршення психічного здоров'я (поганий настрій, пригніченість, депресія, тривога, почуття самотності); 4% молодих людей відмічають наявність проблем у родині (відсутність спілкування, взаєморозуміння, наявність конфліктних ситуацій); 2% молодих людей зазначає, що не вміють вирішувати конфлікти (Волосевич та ін., 2023).

За статистичними даними соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді», 35% підлітків визнали свою участь у випадках ображення або приниження інших упродовж останніх двох місяців, 40% хлопців і 30% дівчат загалом знущалися/принижували/ображали інших учнів/студентів, що свідчить про прояви насильства та конфліктної поведінки проведеного (Балакірева та ін., 2019 р.)

Аналіз проведених досліджень засвідчує, що учнівська молодь, схильна до проявів деструктивної поведінки в суспільстві та є в групі ризику, щодо потрапляння в ситуацію конфлікту.

Мета статті. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемам деструктивних конфліктів серед учнівської молоді, це явище залишається маловивченим та актуальним враховуючи умови сьогодення, що й зумовило необхідність розглянути цю тему.

Виклад основного матеріалу. Конфліктні ситуації, з якими стикається учнівська молодь може мати, як конструктивний так і деструктивний характер. Конструктивний – спонукає до розвитку особистості та внутрішньої мотивації, в той час як деструктивний, скоріше за все, призводить до розвитку психічних травм, заниження самооцінки, схильності до суїциду, частих панічних атак та проявів депресії, а також до труднощів у взаємодії та комунікації з рідними, друзями, вчителями.

В переважній більшості такі конфліктні ситуації негативно впливають на розвиток та становлення дитини, а й частіше за все призводять до порушення прав.

Про актуальність проявів деструктивної поведінки, яка призводить до збільшення конфліктних ситуацій серед учнівської молоді, також свідчить статистика отриманих дзвінків на Національну гарячу лінію для дітей та молоді, Громадської організації «Ла Страда-Україна» за 2022 рік, було надано 178 637 консультацій, з яких:

- 26,2% психологічного здоров'я (страх, депресія, суїцид, панічні атаки, тощо);
- 21,3% – порушення прав дитини;
- 10,4% – насильства, жорстоке поводження з дітьми;
- 8,5% – стосунки в родині, конфліктні ситуації з батьками;
- 1,3% стосунки з однолітками, тощо

У наукових дослідженнях вік учнівської молоді охоплює період 14–18 років, якому притаманні певні фізіологічні й психічні зміни в розвитку особистості, що суттєво позначається на її внутрішньому світі та спрямовує на пошуки шляхів самовдосконалення та особистісного самоствердження.

У Законі України «Про основні засади молодіжної політики» молоді особи, молодь – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах (Про основні засади молодіжної політики, 2021).

Виходячи з цього, таку категорію, як *учнівська молодь*, можна визначити як соціальну групу молодих людей віком 14–18 років, куди входять старшокласники загальноосвітніх закладів освіти та студенти професійно-технічних закладів освіти, коледжів, обов'язковою ознакою яких є здобуття освіти.

Як зазначає, Д. Закатнова, авторка монографії «Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення», саме цей період розвитку містить нормативно-ціннісний момент, вказівку на те, які завдання має вирішувати індивід, що досяг до свого віку, щоб вчасно й успішно перейти в наступну фазу життя та вікову категорію (Закатнова, 2015).

У період навчання в закладі освіти учні та студенти зустрічаються з цілою низкою внутрішніх протиріч, що викликають емоційну напругу, психічну нестабільність, і, як результат, призводять до проявів деструктивних конфліктів.

Українські вчені Г.В. Ложкін та Н.І. Пов'якель розглядають конфлікт як зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів – сторін взаємодії, наголошуючи на тому, що поняття різноспрямованості ширше за розуміння протилежності спрямованості, що дає можливість зняти обмеження розуміння проблеми та усунути елемент антагонізму (Ложкін, Пов'якель, 2007).

Лепейко Т., Миронова О. зазначають, що конфлікт – це протиріччя, що виникає між людьми у зв'язку з рішенням тих чи інших питань соціально-виробничого та особистого життя, а також боротьба за цінності, владу, ресурси, в якій цілями є нейтралізація, нанесення збитку або знищення суперника. (Лепейко, Миронова, 2019).

Під поняттям конфліктності особистості прийнято вважати схильність особи до конфліктного вирішення суперечностей, які виникають у ході спілкування та взаємодії в соціумі.

Конструктивний конфлікт базується не на «особистостях», а на виявленні об'єктивних причин незгоди (різні точки зору на проблему, способи вирішення проблеми тощо). Даний підхід переводить процес проходження конфлікту від конфронтації до співробітництва. Конструктивна поведінка в конфлікті приводить до більш глибокого розуміння проблеми, взаємодовіри, готовності зрозуміти один одного і, в подальшому, вирішенню конфлікту мирним шляхом.

Деструктивний конфлікт в переважній більшості визначається як конфлікт, що погіршує соціально-психологічний клімат, знижує ефективність індивідуальної та спільної діяльності, призводить до руйнування міжособистісних стосунків, викликає хвороби тощо.

Деструктивні конфлікти виникають в двох випадках. Перший – коли одна зі сторін агресивно наполягає на своїй позиції і не бажає враховувати інтереси іншої сторони чи всього колективу в цілому. Другий – коли одна з конфліктуючих сторін застосовує аморальні методи вирішення конфлікту, враховуючи тільки свої інтереси.

Загалом поширення явища деструктивних конфліктів розуміється як властивість, яка виявляється через частоту вступу в міжособистісні конфлікти та характер когнітивного, емоційного, поведінкового реагування в них.

Конфліктність особистості визначається дією психологічних, соціально-психологічних та соціальних факторів.

Як вже згадувалося на початку статті, деструктивні конфлікти часто можуть мати негативні наслідки та впливати на психічний розвиток дитини. Зазвичай конфліктні ситуації залишаються не вирішеними, замовчуються або переростають в ситуацію насильства. Не вирішений конфлікт, може тривати протягом усього освітнього процесу, переходячи з року в рік, завдаючи шкоди обом її сторонам.

Зазвичай учнівська молодь, яка опиняється в ситуації конфлікту, просто не знає, як діяти та вирішити його самостійно, або до кого звернутися по допомогу, тому обирає стратегію замовчування конфліктної ситуації. Важливо пам'ятати, що конфліктна поведінка дитини може бути реакцією на складні обставини життя, в яких вона опинилася та прихованим проханням про допомогу й потребу в підтримці. Ігнорування або несвоєчасне виявлення дорослими ознак деструктивної поведінки та потрапляння учнів в конфлікт часто призводить до заподіяння ними фізичної, психологічної шкоди собі та/або оточуючим.

Саме тому, завданнями працівників закладу освіти є раннє виявлення деструктивної поведінки та здійснення діагностики тих конфліктних ситуацій, які відбуваються між учнівською молоддю в закладі освіти, для вчасного виявлення та реагування на проблему, а також для здійснення профілактичних та соціально-педагогічних заходів для мінімізації явища деструктивних конфліктів серед учнівської молоді.

Для початку працівникові закладу освіти, варто приділити увагу збору інформації, вико-

ристовуючи різні джерела та спілкуючись не тільки із конфліктуючими сторонами, але й свідками цієї події, збираючи виключно достовірну інформацію. Визначити, які протиріччя є між сторонами конфлікту, що є причиною конфліктної ситуації. Важливо, не призначати винних, а навпаки здійснити пошук варіантів вирішення конфліктної ситуації з урахуванням інтересів обох сторін.

Профілактика конфлікту – це діяльності, що полягає у своєчасній ідентифікації конфліктної ситуації, мінімізації конфліктних факторів та сприяння до пошуку конструктивних рішень.

Одними із шляхів профілактики, може бути здійснення інформаційно-просвітницької роботи, щодо популяризації ненасильницьких способів вирішення конфліктів серед учнівської молоді, а також впровадження програм профілактики конфліктної поведінки в закладі освіти.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що явище деструктивних конфліктів, з яким стикається сучасна учнівська молодь, актуалізує питання створення безпечного освітнього простору. Варто зазначити, що важливими кроками в цьому напрямку є формування в учнівській молоді здатності протистояти проявам деструктивної поведінки, а також сприяти розвитку навичок ненасильницької поведінки та побудови конструктивного діалогу. Важливу роль відіграють в цьому процесі працівники закладу освіти, які можуть здійснити вчасне виявлення проблеми явища деструктивних конфліктів в закладі освіти та своєчасне реагування й допомогу сторонам, які опинилися в конфлікті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року №1414-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20> (дата звернення: 30.05.2023).
2. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. К.: ФОП Стеценко В.В. 2016. 192 с.
3. Дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» : веб-сайт. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyuny_na_molod_v_ukrayini.pdf
4. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірева ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.
5. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення : монографія. К. : Педагогічна думка, 2012. 160 с.
6. Ложкін Г. В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 146 с.
7. Лепейко Т. І. Організаційна поведінка: навч. посіб. / Т. І. Лепейко, С. В. Лукашев, О. М. Миронова. Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. 156 с.

8. Пов'якель, Н. І., Макарчук, Н. О. Особистісні детермінанти подолання конфліктності в юнацькому віці : навчально-методичний посібник. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, «Автораферат», 2006.

9. Пов'якель, Н. І. Внутрішньоособистісні конфлікти студентської молоді у просторі глибинної психології та технологій їх подолання. *Конфліктологічна експертиза: теорія і методика*. В. 6: Актуальні проблеми конфліктологічної експертизи. К., 2008.

10. Чала О. А. Внутрішньоособистісний конфлікт як психологічний феномен. *Актуальні проблеми психології : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* : зб. наук. пр. / Ін-т психології ім. Г. Костюка АПН України, 10 (7). С. 549–558. Режим доступу: elibrary.kubg.edu.ua/1294/1/E_CHALA_APP_IS_IPSP.pdf

REFERENCES:

1. On the main principles of youth policy: Law of Ukraine dated April 27, 2021 No. 1414-IX / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20> (date of application: 30.05.2023). [in Ukrainian]

2. Building peace. Conflict prevention and resolution using mediation: socio-pedagogical aspect. К. : FOP Stetsenko V. V. 2016. 192 p. [in Ukrainian]

3. Research "Impact of war on youth in Ukraine": website. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyny_na_molod_v_ukrayini.pdf [in Ukrainian]

4. Social conditions and health indicators of adolescents and young people: according to the results of a sociological study within the framework of the international project "Health and behavioral orientations of school youth" : monogr. / O. M. Balakireva, T. V. Bondar and others. ; of science ed. O. M. Balakireva ; UNICEF, GO "Ukr. Institute of Soc. research named after O. Yaremenko". К. : Foliant Printing Center, 2019. 127 p. [in Ukrainian]

5. Zakatnov D. O. Technologies of training students for professional self-determination: monograph. – К.: Pedagogical opinion, 2012. 160 p. [in Ukrainian]

6. Lozhkin G. V., Povyakel N.I. Psychology of conflict: theory and modern practice: Study guide. К. : VD "Professional", 2006. 146 p. [in Ukrainian]

7. Lepeiko T. I. Organizational behavior: education. manual / T. I. Lepeyko, S.V. Lukashev, O. M. Myronov. H. : Ed. Khneu, 2013. 156 p. [in Ukrainian]

8. Povyakel, N. I., Makarchuk, N.O. Personal determinants of overcoming conflict in youth: Educational and methodological manual / N. I. Povyakel, N. O. Makarchuk. К. : NPU named after M. P. Dragomanova, "Abstract", 2006. [in Ukrainian]

9. Povyakel, N. I. Intrapersonal conflicts of student youth in the space of deep psychology and technologies for overcoming them / N. I. Povyakel. *Conflictological expertise: theory and methodology*. V. 6 : Actual problems of conflict expertise. К., 2008. [in Ukrainian]

10. Chala O. A. Intrapersonal conflict as a psychological phenomenon [Electronic resource] / O. A. Chala. *Actual problems of psychology: Psychology of education. Genetic psychology. Medical psychology* : coll. of science pr. / Institute of Psychology named after G. Kostyuk, APN of Ukraine, 10(7). P. 549–558. Access mode: elibrary.kubg.edu.ua/1294/1/E_CHALA_APP_IS_IPSP.pdf [in Ukrainian].